

PRAVCI RAZVOJA I IMPLIKACIJE KATASTROFALNIH ŠTETA OD POPLAVA NA IMOVINSKA OSIGURANJA U REGIONU

SAŽETAK

Učestalost katastrofalnih poplava i drugih vremenskih nepogoda tokom 2014. i početkom 2015. godine u velikom broju država u regionu, njihov intenzitet i visoke materijalne štete nameću neophodnost poduzimanja mjera u cilju sprečavanja i ublažavanja posljedica takvih dešavanja u budućnosti. Reakcija i mjere koje su poduzele pojedine države i njihove političko-teritorijalne jedinice bile su nekada manje a nekada više uspješne ali po opštem mišljenju stanovništva poplavljenih područja mogle su biti brže i efikasnije.

Ovaj rad analizira značaj uloge vlasti na svim nivoima u budućnosti kako u pogledu načina saniranja nastalih šteta tako i preventivnih mjera i stvaranja zakonodavnog okvira za bolju obuhvaćenost osiguranjem od prirodnih opasnosti. U radu se obrađuje pristup društava za osiguranje u regiji koji poplavu tretiraju kao dodatnu opasnost uz požarno osiguranje kao i nedovoljnim rezultatom povećanja osiguranja od poplava i nakon tako katastrofalnih dešavanja. U pravcu razvoja i implikacija katastrofalnih šteta od poplava na imovinska osiguranja u regiji treba izdvojiti i uzeti u obzir tri segmenta imovinskih osiguranja a to su domaćinstva, državne i javne institucije i pravne osobe u privatnom vlasništvu. Rad nadalje razmatra načine poboljšanja zaštite od poplava i drugih prirodnih opasnosti kroz podizanje svijesti građana i vlasti o značaju i potrebi ove vrste osiguranja čija bi najvažnija karakteristika bila obaveznost.

Ključne riječi: katastrofalne poplave, rješavanje posljedica, uloga vlasti, segmenti imovinskih osiguranja, podizanje svjesnosti o značaju osiguranja, obaveznost

SUMMARY

The frequency of catastrophic floods and other adverse weather conditions during 2014 and at the beginning of 2015 in the countries of the region, their intensity and huge material damages impose urgent measures directed to prevention and mitigation of consequences of such events in future. The reaction and measures carried out by some countries and their political-territorial units were sometimes less and sometimes more successful but generally, in the opinion of the citizens from affected area, those reactions and measures should be more prompt and efficient.

This paper analyses the future importance of the role of authorities at all levels regarding the mode of recovery of the consequences of losses, preventive measures and establishing of legal framework for increased degree of insurance coverage of natural hazards. The paper also comments on the attitude of the insurance companies in the region towards flood as an additional risk to the basic risk of fire and insufficient results in increase of flood insurance even after catastrophic events experienced. When considering development and implications of catastrophic losses of floods to property insurance in the region it is necessary to distinct and take into account three segments of property insurance – households i.e. housing units insurance, state and public institution and legal entities in private ownership. The paper further reviews the ways of improvement of flood and other natural hazards protection through increase of the citizens and the authorities' awareness on importance and necessity of this line of insurance which should be in future characterized as obligatory.

Key words: *catastrophic floods, repairing consequences, the authorities' role, segments of property insurance, awareness on insurance significance, obligatoriness*

Katastrofalne poplave koje su pogodile u maju mjesecu 2014. godine nekoliko zemalja regije – BiH, Srbiju i Hrvatsku, ali dijelom i Rumuniju, dovele su do teških posljedica. Uz ljudske žrtve (86 poginulih) i oko 3,6 milijardi USD ekonomskih šteta¹ kao najtežih posljedica, brojni ljudi su bili iseljeni ili spriječeni obavljati svoje poslove, velike površine su dugo ostale pod vodom, a poplave su pokrenule i broja klizišta. Nešto kasnije u maju mjesecu i u Makedoniji, prvenstveno u Skopju, je jaka kiša dovela do poplava.

Ovim poplavama prethodila je ledena kiša u Sloveniji i Hrvatskoj, u januaru i februaru 2014., sa procijenjenih 480 miliona EUR ekonomskih šteta.

U Bosni i Hercegovini poplave u manjem obimu su se desile u augustu 2014., a Makedonija i Albanija su imali poplave krajem januara i početkom februara 2015., a također i Srbija. U Srbiji su se potom aktivirala i brojna klizišta. Početkom 2015. olujno vrijeme u Dalmaciji je dovelo do materijalnih šteta i plavljenja, a jak olujni vetar je zabilježen i u Hercegovini. Vrlo niske temperature i zamrzavanje, kao i velike snježne padavine u pojedinim krajevima, u zimi koja je bila dosta blaga i bez puno padavina, bile su još jedno iznenađenje krajem 2014. i početkom 2015. godine.

Učestalost ovih dešavanja, kao i njihov intenzitet i visoke materijalne štete ukazuju na neophodnost poduzimanja mjera radi sprečavanja i ublažavanja posljedica u budućnosti.

¹ Munich Re. (2015). 50 major loss events 2014. Topics Geo: Natural Catastrophes 2014 Analyses, assessments, positions, 2015 issue.

Mogućnosti pojedinih država regije i njihovih političko-teritorijalnih jedinica su ograničene, a i iscrpljene prošlogodišnjim poplavama. Koja država je poduzela više, a koja manje, je li se moglo učiniti više i brže u cilju sprečavanja i ublažavanja može se nadugo razmatrati, ali ljudima u poplavljenim područjima sigurno se čini da su reakcije mogle biti efikasnije.

U svakom slučaju, uloga vlasti na svim nivoima će biti vrlo značajna i u budućnosti, ne samo u pogledu saniranja nastalih šteta, već – što se aspekta osiguranja tiče – preventivnih mjera, kontrole legalnosti gradnje, kao i eventualnog zakonodavnog okvira za bolju obuhvaćenost osiguranjem od prirodnih opasnosti, a očito je poplava u zadnje vrijeme bila najznačajnija takva opasnost koja se ostvarila.

Uobičajen pristup društava za osiguranje u regiji je da poplavu nude kao dodatnu opasnost uz požarno osiguranje. Kako je požarno osiguranje jedno od dobrovoljnih osiguranja, i zastupljenost požarnog osiguranja je relativno niska, a broj osiguranika koji imaju osiguranu i poplavu kao dodatnu opasnost je još manji. Tako je portfelj Bosna reosiguranja d.d. zabilježio štete na samo 68 domaćinstava u BiH nakon poplava u maju 2014.²

Godinu dana nakon katastrofalnih poplava u BiH možemo reći da se broj osiguranja od poplava po svemu sudeći nije značajnije povećao. Ranije iskustvo s poplavama 2010. Godine, koja je bila kišna i imala tri perioda poplava, u januaru, junu i decembru, pokazuje nam da je u portfelju Bosna Rea 2011. godine broj osiguranja od poplava pao, pala je i premija, a ukupna suma osiguranja se povećala za 2,14 % u odnosu na 2010. godinu (prethodne godine rast SO u odnosu na 2009. je bio 2,39 %)³.

Radi se o jednoj pat situaciji koja se ponavlja već duži niz godina, gdje društva za osiguranje ne poduzimaju dovoljno da bi povećala broj ovih osiguranja, a istovremeno stanovništvo, baš kao ni privreda, ne iskazuju zabrinutost zbog onoga što se desilo, niti se raspituju koliko bi osiguranje koštalo, već uz lakonski izgovor da je osiguranje preskupo ne poduzimaju ništa. Nakon majskih poplava prošle godine, samo smo od jednog društva za osiguranje čuli da postoji povećan interes za sklapanjem polica osiguranja koje bi pokrivala i poplavu, ali nije nam poznata eventualna realizacija takvih osiguranja.

Brojčano mala zastupljenost osiguranja od poplava i do sada je pozicionirala poplavu samo kao dodatno pokrivenu opasnost uz osnovno pokriće od požara, i uz dodatnu premiju. Koliko je nama poznato, najveći broj uvjeta osiguranja od požara u regiji je postavljen na taj način. Pojedina društva su, prvenstveno iz konkurentskih razloga, poplavu počela pokrivati kao osnovnu opasnost kod osiguranja auto kaska. Čini nam se da je relativno mala brojnost kasko osiguranja utjecala da se društva odluče na takvo proširenje osnovnih opasnosti.

² Interni podaci Bosna Re.

³ Interni podaci Bosna Re.

Možemo izdvojiti tri segmenta imovinskih osiguranja koja treba uzeti u obzir kod razmatranja pravaca razvoja i implikacija katastrofalnih šteta od poplava na imovinska osiguranja u regiji:

- Domaćinstva, odnosno osiguranje stambenih jedinica
- Državne i javne institucije
- Pravne osobe u privatnom vlasništvu

Smatramo najznačajnijim u ovom trenutku segment osiguranja domaćinstava, te ćemo njemu posvetiti i najviše prostora. Iako ne postoje precizni podaci na nivou BiH o ukupnoj šteti na stambenim jedinicama, a podaci iz novina često nisu dovoljno precizni, proizilazi da je u Federaciji BiH bilo 11.480 oštećenih ili uništenih stambenih jedinica sa ukupnom štetom od 171.117.084 KM⁴. Primjenom prosjeka štete na objavljeni broj oštećenih i uništenih stambenih jedinica (43.249)⁵ dolazimo do štete od nešto ispod 645 miliona KM na nivou Bosne i Hercegovine.

1. DOMAĆINSTVA

Reakcija vlasti nakon poplava u 2014. godini uključivala je i pomoć poplavljenim osobama. U zavisnosti od visine štete, kao i mogućnosti pojedinih država, odnosno njihovih administrativnih jedinica, dijeljena je novčana pomoć s ciljem obnove oštećenih stambenih jedinica. Tako je, na primjer, Republika Srpska podijelila 20.252 platnih kartica tzv. Fonda solidarnosti za obnovu Republike Srpske⁶. Najveći iznos koji je Republika Srpska odobravalala po ovim platnim karticama je bio 5.000 KM. Od oko 30 miliona KM koje je Republika Srpska prikupila na računu Fonda solidarnosti kroz donacije i poreza uvedenog u svrhu solidarnosti, uplaćeno je na kartice ukupno 17.775.648 KM sa 17.03.2015.⁷ Ukupan iznos podijeljen putem kartica je oko 86,2 miliona KM⁸. Fond FBiH za pomoć nastradalim na područjima na teritoriji FBiH prikupio je sa 09.02.2015. ukupno 13.308.343 KM, a distribuirao 13.195.616 KM⁹.

Kao prvo rješenje, kojem su se okrenule sve države pogođene poplavom, nameće se pomoć iz državnih fondova, ili fondova koji će se puniti donacijama, dobrovoljnim uplatama od strane zaposlenih ili porezom solidarnosti. Ovo rješenje je nedostatno s obzirom na brojnost pogođenih domaćinstava i stambenih jedinica, veliki iznos šteta i neodrživost koncepta u kojem se šteta na privatnoj imovini plaća na teret sredstava svih građana. Pri tome, porez solidarnosti u Republici Srpskoj se uzima i od pogođenih osoba, ukoliko su u radnom odnosu.

⁴ Oslobođenje, 02.10.2014., prema informaciji federalne upave civilne zaštite

⁵ Dnevni avaz, 13.05.2015., Specijalni pilog nezapamćena kataklizma

⁶ Dnevni avaz, 13.05.2015., Specijalni pilog nezapamćena kataklizma

⁷ Dnevni avaz, 13.05.2015., Specijalni pilog nezapamćena kataklizma

⁸ <http://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=144954>, izvor Srna, 12.04.2015.

⁹ Dnevni avaz, 13.05.2015., Specijalni pilog nezapamćena kataklizma

Drugo rješenje, a koje je u uskoj vezi sa prvim, je zadržavanje nepromijenjenog stanja u kojem broj osiguranja domaćinstava od poplave neće rasti ili će rasti vrlo malo. Industrija osiguranja u regiji za ovakvo rješenje ne treba uraditi praktično ništa.

Treće rješenje koje je u regiji prisutno (u Republici Srbiji, Republici Makedoniji i Republici Albaniji) je osiguranje u ime i za račun Europa Re, odnosno po našim saznanjima uz mogućnost zadržavanja dijela rizika i premije uz penaliziranje društva za osiguranje kroz određena davanja. Ovo rješenje, zasnovano na politici a ne na potrebama tržišta osiguranja, odnosno osiguranika i društava za osiguranje, nije rezultiralo nikakvim ozbiljnim rastom broja osiguranja.

Četvrto rješenje, u okolnostima niskih prihoda domaćinstava u zemljama regije, čini nam se kao najizglednije sve dok se svijest građana o potrebi osiguranja ne učvrsti i osiguranje se ne shvati kao potreba. Pri tome, čini nam se da je neophodno i da prihodi po domaćinstvu narastu ne bi li se domaćinstva oslobodila dojma o skupoći osiguranja. Koliko je taj dojam utemeljen govori jedna mala anketa koju je Bosna Re sprovela među društvima za osiguranje koliko bi koštalo osiguranje od požara uz dopunski rizik poplave za stan od 75m². Naravno, dobijeni odgovori daju premiju paušalno, jer ne uzimaju u obzir lokaciju, vrstu gradnje stambene jedinice, te suma može jako varirati, ali su se odgovori kretali od 80 do 140 KM godišnje za takvo osiguranje. Prevedeno u vrijednosti koje su, čini se, značajnije među našim stanovništvom, to je od 40 do 70 litara goriva ili od 24 do 42 paklice najpovoljnijih cigareta na tržištu. Dakle, dok ne dođemo u situaciju da prosječni stanovnik BiH ima prihode koji su dostatni tako da ne mora razmišljati hoće li se odreći 40 litara goriva ili 24 paklice cigareta ne bi li imao neko osiguranje (a vjerujemo da razlike nisu velike ni u drugim zemljama regije), neophodno je omasoviti osiguranje od poplava. Uz poplavu, neophodno je uključiti i neke druge prirodne opasnosti. Na taj način će se stvoriti preduvjeti da se osiguranje od poplave (i eventualno nekih drugih prirodnih opasnosti) može zasebno prodavati. Jedini realni put, uz velike teškoće za koje bi trebao zaseban tekst ne bi li se elaborirale, je kreiranje jednostavnog, unificiranog proizvoda sa sumom osiguranja koja će biti dostatna za prosječnu štetu nastalu poplavom, pa i nešto više, istom premijom, eventualnom franšizom koja bi značajno pomogla da se premija postavi relativno nisko – iako je ovo već pitanje oko kojeg se razmimoilaze viđenja koja imaju čelnici pojedinih društava u regiji – te sa fromiranjem pol-a koji bi preuzimao i plasirao kumul tih rizika na međunarodnom tržištu. Najvažnija karakteristika tog proizvoda je da bude obavezan.

Ukoliko države prepoznaju značaj postojanja osiguranja kako bi zaštitile svoje fondove od pritiska nastalog nakon ostvarenja katastrofalnih događaja poput poplave iz maja 2014. godine, onda ovakav koncept može zaživjeti. On je i pravedniji od uvedenog poreza solidarnosti, a uz kombinaciju nekoliko prirodnih opasnosti pruža zaštitu svima, a ne samo onima koji bi bili izloženi

poplavi. Iskustva govore da sredstva uložena za obnovu poplavljenih područja, odnosno stambenih jedinica u velikoj mjeri budu utrošena na domaći materijal i rad, tako da to može imati vrlo značajan uticaj na privredu pogođene države.

Treba biti sasvim jasno svima da osiguranje ne može pokrivati neograničeno štete, već samo do iznosa reosiguranja koji može kupiti prikupljenom premijom. Sam koncept pokriva

neće omogućiti da se u potpunosti pokrije šteta na pojedinim stambenim jedinicama, već se razlika treba pokriti komercijalno, kupovinom postojećih proizvoda koje društva za osiguranje nude na tržištu već godinama, ali do sada nije bilo velikog interesa za njihovu kupovinu. Na ovaj način će se, nadamo se, podići svijest o potrebi osiguranja i omogućiti društvima za osiguranje da ponude osiguranje do pune sume osiguranja, koristeći obavezno osiguranje kao franšizu.

Na kraju izdvojeno treba navesti najproblematičniji dio ovog koncepta – kako efektivno sprovesti obaveznost ovog osiguranja. U državama koje su postigle relativan uspjeh u obuhvatu ovakvih obaveznih osiguranja, Rumuniji i Turskoj, trebalo je više od deset godina da dođu do procenata od 17,35% (Rumunija na 18.05.2015.)¹⁰ i 39,60% (Turska, na 18.05.2015.)¹¹. U rješavanju ovog problema je uloga države ključna.

2. DRŽAVNE I JAVNE INSTITUCIJE

Ovaj segment imovine je vrlo često neosiguran ili nedovoljno osiguran. Nedostatak sredstava za plaćanje premije je jedan od velikih problema, ali i ovdje se javlja dojam o skupoj premiji osiguranja. Odgovoran vlasnik će zaštititi svoju imovinu, a vidjet ćemo hoće li budućnost donijeti povećanje broja osiguranih državnih i javnih institucija u regiji. Zanimljivo je da se rad banaka i osiguranja prati i u pogledu posjedovanja kapitala adekvatnog rizicima kojima su izloženi, te da takve propise donose države, a same države kao vlasnici zanemaruju rizike kojima je podložna njihova imovina. Financijska snaga zemalja regije je daleko iza snage nekih drugih razvijenih zemalja, tako da bi veće štete prouzrokovane poplavom, ali i nekim drugim prirodnim opasnostima predstavljale veliki udar na budžete tih zemalja. Neophodno je povećavati broj osiguranih institucija, i u tom pogledu država može relativno jednostavno proglasiti obaveznost takvih osiguranja. Dostupnost komercijalnog osiguranja je već sada vrlo laka, a ako bi se općeprihvaćena percepcija o korumpiranosti vlasti promijenila, mogući bi bili i veliki poslovi između države kao osiguranika i transfer rizika na tržište reosiguranja ili kapitala. Nažalost, procedure javne nabavke (tendera) su se pokazale kao promašene u pogledu osiguranja. Slijepo izjednačavanje usluge osiguranja sa davanjem

¹⁰ www.paidromania.ro/harta-pad

¹¹ www.tcip.gov.tr/toplumsal-paylasim-etkilesimli-deprem.html

najniže ponude u pogledu premije, bez razumijevanja da uslugu osiguranje pruža kada nastane šteta, će zasigurno i u slučajevima kada se država odluči na sveobuhvatniju zaštitu svoje imovine predstavljati veliki problem.

3. PRAVNE OSOBE U PRIVATNOM VLASNIŠTVU

Promjena društvenih sistema u zemljama u regiji nije otklonila shvaćanje da je država ta koja će stati iza obnove oštećene ili uništene imovine u privatnom vlasništvu, bez obzira na razlog oštećenja, odnosno uništenja (demonstracije, požar, poplava, potres itd.). Brojni su primjeri da je vlast pomogla iz ovog ili onog razloga vlasniku ili vlasnicima tvornica, ureda, agencija itd. Nekada stranačka pripadnost dođe sasvim zgodno u takvim slučajevima, a nekada se vlast rukovodi socijalnim problemima, odnosno radnicima koji su nakon takvog štetnog događaja ostali bez posla. Je li taj socijalni element dostatan da bi se osiguranje pravnih osoba, barem od katastrofalnih šteta, proglasio obaveznim, pitanje je za vlasti kao i za sva društva za osiguranje. Ali, dokle god vlast stane iza takvih šteta sredstvima iz budžeta, mogućnosti za rast osiguranja će ostati minimalna.

Teško je zamisliti da bi se nešto moglo lako pokrenuti u pogledu istovremenog rješenja za sva tri gore navedena segmenta. Stoga su u Bosni i Hercegovini, odnosno u oba entiteta, Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, kao i u Republici Srbiji, pokrenute inicijative prvenstveno u pogledu pronalaska rješenja za osiguranje domaćinstava, odnosno stambenih jedinica, od poplava i drugih prirodnih opasnosti. Rješenja moraju poteći od industrije osiguranja i biti podržana od strane vlasti da bi bila funkcionalna i održiva. Nadamo se da će u svim zemljama regije broj ovih osiguranja rasti, neovisno jesu li zasnovana na nekom od navedenih rješenja ili nekom drugom, kako bi osiguranje moglo ispuniti svoju svrhu i ulogu u slučaju ostvarenja nekog novog katastrofalnog događaja.

ZAKLJUČAK

Rješenje zaštite tri bitna segmenta imovinskih osiguranja moraju poteći od industrije osiguranja i biti podržana od strane vlasti da bi bila funkcionalna i održiva. Samo porast broja ovih osiguranja ispunjava svrhu i ulogu osiguranja u slučaju ostvarenja nekog novog katastrofalnog događaja.

CONCLUSION

The solutions for the protection of three important segments of property insurance must be initiated by insurance industry and supported by the authorities as to fulfill a purpose and a role of insurance in case of some new catastrophic event.